

ISSN 2518-7503

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 9

Ліпень – 2017

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 9

Засновано у 2013 році

Рівне – 2017

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 9

Founded in 2013

Rivne – 2017

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 9 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне : РДГУ, 2017. – 164 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222)

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ № 18713-7513 Р

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Лєвовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти ректор Вищої педагогічної школи м. Варшава (Республіка Польща).

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Ставицький Олег Олексійович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Немеш Олена Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент **кафедри вікової і педагогічної психології** Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, доц. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 12 від 27 жовтня 2017 року)

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНИХ ДЕФОРМАЦІЙ МОЛОДІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми особистісних деформацій молоді в умовах економічної кризи. Деформація особистості визначається як певні зміни, що порушують цілісність особистості, знижують її адаптивність і професійно-ефективне функціонування. Найбільш значущими наслідками економічної кризи на рівні особистості є деформація самосвідомості, формування неадекватної самооцінки, спотворення образу-Я, суперечливість або асоціальність ціннісно-сміслових орієнтацій, незрілість емоційно-вольової та обмеженість мотиваційної сфер. З урахуванням сучасних наукових досліджень в статті викладено результати теоретичного вивчення вищезгаданої проблеми.

Ключові слова: особистісні деформації, дисгармонізація особистості, соціалізація особистості, образ-Я, ціннісно-сміслові орієнтації, самореалізація.

Статья посвящена теоретическому анализу проблемы личностных деформаций молодежи в условиях экономического кризиса. Деформация личности определяется как некоторые изменения, которые нарушают целостность личности, понижают её адаптивность и профессионально-эффективное функционирование. Наиболее значимыми последствиями экономического кризиса на уровне личности есть деформация самосознания, формирование неадекватной самооценки, искажение образа-Я, противоречивость или асоциальность ценностно-смысловых ориентаций, незрелость эмоционально-волевой и ограниченность мотивационной сфер. С учетом современных научных исследований в статье изложены результаты теоретического изучения вышеуказанной проблемы.

Ключевые слова: личностные деформации, дисгармонизация личности, социализация личности, образ-Я, ценностно-смысловые ориентации.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство перебуває у фазі реформації та становлення, що зумовлює появу різноманітних кризових явищ, серед яких особливе місце займає економічна криза. Саме економічна криза має особливо значний вплив на формування і розвиток особистості. Нестабільна ситуація, що склалася сьогодні у державі, породжує в особистості внутрішню напругу, змушує її відчувати невпевненість у завтрашньому дні, що може призводити до появи особистісних деформацій. Якщо особистість дорослої людини є сформованою та зазвичай характеризується стійкістю, то особистість молодої людини в значній мірі підвладна негативним впливам та піддається реконструкції.

Сьогодні, коли на особистість впливають постійні труднощі, котрі виникають у соціальній та економічній сферах, коли йде руйнування звичних ціннісних орієнтацій, змінюється стиль життя й утруднюється соціальна адаптація, досягти стійкості до впливу особистісної деформації неможливо без рекомендацій психологів з її профілактики та подолання.

Результатом дослідження змісту та структури феномену деформації є загальноприйняте його визначення як когнітивного викривлення, психологічної дезорієнтації особистості, котра формується під постійним тиском зовнішніх та внутрішніх факторів і призводить до формування специфічного типу особистості. Деформація особистості—це зміни, що порушують цілісність особистості, знижують її адаптивність і професійно-ефективне функціонування. Якщо ці професійні зміни розцінюються як негативні, тобто такі, що порушують цілісність особистості, знижують її адаптивність і стійкість, то їх варто розглядати як професійні деформації. Дослідники відзначають, що найбільш значимими наслідками економічної кризи на рівні особистості є деформація самосвідомості, формування неадекватної самооцінки, спотворення образу —Я, суперечливість або асоціальність ціннісно-сміслових орієнтацій, незрілість емоційно-вольової та обмеженість мотиваційної

сфер. Та незважаючи на всі дослідження в цій області, проблема має недостатню теоретичну розробленість та емпіричне дослідження, залишається маловивченою і не втрачає актуальності, особливо в нинішній час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема особистісних деформацій активно досліджувалась багатьма представниками як вітчизняної, так і зарубіжної науки та була предметом аналізу психологів і наукових представників суміжних галузей. Це зумовлено її важливістю та значущим впливом на всі сфери життя людини, яка страждає від появи особистісних деформацій, успішність її навчальної та професійної діяльності, самореалізованість в суспільному та особистому житті тощо.

Дослідженням цієї проблеми займалися такі вчені, як Б.Г. Ананьєв, Е.А. Климов, А.К. Маркова, А.І. Папкин, К.К. Платонов, А.М. Столяренко. Вони визначали вплив особистісних деформацій на гармонійність й цілісність особистості та аналізували їх наслідки.

Підходи до дослідження особистості, які лягли в основу аналізу її деформацій були висунуті такими вченими, як Ф.Б. Березин, Б.С. Братусь, Ф. Зімбардо, А. Фрейд, З. Фрейд, Е. Еріксон тощо. Проблемою професійних деформацій займалися Н.В. Андреев, С.П. Безносков, А.М. Столяренко, Л.Б. Филонов, Г.Г. Шиханцев та інші.

Найбільший внесок у розкриття психологічних основ та детермінант особистісних деформацій здійснили С.П. Безносков, Г.А. Борулава, В.В. Бойко, Р.М. Грановська, Є. Зеєр, Е.А. Климов, А.К. Маркова, Б.Д. Новиков.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є проведення теоретичного аналізу особливостей виникнення та прояву особистісних деформацій молоді в умовах економічної кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особистісна деформація є складним психологічним феноменом, який на даний момент недостатньо вивчений в науці. Утворення особистісних деформацій слід розглядати в тісному взаємозв'язку з такими явищами, як дисгармонізація особистості, професійна деформація, невротизація, порушення структури особистості. Аналіз цієї проблеми слід здійснювати з урахуванням тих умов, що сприяють гармонійному розвитку особистості та перешкоджають появі особистісних деформацій. На виникнення особистісних деформацій впливає ряд факторів, серед яких можна виділити стабільність та адекватність «Я»-концепції, соціальна активність, виконання людиною тих соціальних ролей, що відповідають її індивідуальним характеристикам та мотивам поведінки. Особливо важливим, на нашу думку, фактором, здатним призвести до особистісної деформації молоді є економічне становище, що склалось на сьогодні в країні. Зокрема, соціально-економічна нестабільність є тією передумовою, що негативно впливає на молоду людину та призводить до її дисгармонізації. І.А. Алексеєва відзначає, що деформація структурних компонентів особистості відбувається не в усіх сферах відразу, в першу чергу, це залежить від минулого негативного життєвого досвіду та від особливостей сприймання його особистістю [1]. Одним з небажаних наслідків негармонійного переживання економічної кризи та неадекватного розв'язання рольового конфлікту, що її супроводжує, є особистісні дисгармонії. З точки зору рольової концепції можна розглядати такі особистісні дисгармонії:

а) особистісний інфантилізм (нерозвиненість чи запізнення в розвитку життєвих ролей);
б) девіантна поведінка як засвоєння таких моделей поведінки (ролей), які не сприяють адаптованості особистості і ведуть до соціальної дезадаптації або до сурогатних форм адаптації;

в) дисгармонійність життєвого сценарію людини, тобто схильність до поведінки, що є причиною всіляких життєвих невдач; окремим видом дисгармонійного життєвого сценарію є такий, що призводить до випадків віктимної поведінки (в широкому розумінні цього слова), тобто не лише до поведінки, що провокує агресивну поведінку з боку потенційного агресора, а й до провокування ставлення до себе, як до уособлення ролі "жертви" всіляких обставин та інших людей. До особистісних дисгармоній призводять психологічні проблеми, які неадекватно вирішуються людиною, або інші патогенні події чи фактори: рольові конфлікти,

несприятливі поведінкові комплекси, негативний досвід рольової поведінки, неадекватні уявлення про рольові очікування, неприйняття ролей та інші. Всі випадки порушення рольової поведінки можна об'єднати під узагальнюючою назвою "рольова дезадаптація". Можна виділити ряд причин рольової дезадаптації:

1. Рольовий дефіцит чи незасвоєння особистісних ролей. Пояснюється особливостями соціалізації, у зв'язку з якими особистості не вдається сформувати деякі важливі життєві ролі. Поняття «рольового дефіциту» описане Дж. Морено, який вважав, що він може викликатися як психологічними, так і клінічними причинами. До подібних наслідків може приводити і явище, яке Дж. Морено назвав "атрофія ролі", чи вторинний рольовий дефіцит.

2. Рольовий інфантилізм чи фіксація на інфантильних ролях і таких, що віджили, труднощі звільнення від них. Багато ролей хронологічно передують іншим, таким, що приходять їм на зміну.

3. Рольова дисгармонія чи формування неконструктивних і не адаптивних ролей. Такі ролі можуть бути пов'язані з формуванням негармонійних життєвих сценаріїв, віктимною поведінкою чи з різноманітними поведінковими девіаціями людини, наприклад, алкоголізмом, асоціальною поведінкою, сексуальними девіаціями тощо [6]. Людська особистість може не тільки розвиватися від нижчих форм до вищих (прогресувати), зупинитися у своєму розвитку, а й деградувати (рухатися назад, занепадати), що свідчитиме про її регрес. Регрес— перехід від вищих форм до нижчих, зміна до гіршого, занепад. Такі зміни можуть бути тимчасовими, стійкими або незворотними. Особистісний регрес зумовлюється поступовими, безперервними і незворотними змінами, що можуть бути пов'язані з віком, особливостями психіки, а також особливостями управлінської діяльності, системним оточенням.

У психології на сьогодні ще недостатньо досліджено чинники регресивного розвитку особистості. Вважають, що однією з детермінант його можуть бути процеси у суспільстві: суспільні відносини, що значною мірою визначають спрямованість особистості, за певних умов можуть призвести до звуження її інтересів. Тобто на певних етапах суспільного розвитку діє механізм гальмування людської активності, який є найбільш значущим. Він об'єднує такі спонуки: збереження і розвиток досягнутого у взаєминах людей як основи особистісного росту; уникнення діяльності, що містить елементи ризику, особливо ризик порушити неформальні відносини, стереотипізацію мислення; абсолютизація адміністративної концепції управління. Наприклад, на етапі трансформації політичної, соціально-економічної систем українського суспільства чітко окреслилися дві особливості особистості, які змінилися під впливом суспільних процесів: нездатність враховувати у своїй діяльності інтереси інших людей чи організацій; орієнтація на найближчі цілі, відсутність бачення перспективи. Регресивний розвиток особистості можуть спричинити організаційні умови в установі. В управлінській практиці поширеною є «організаційна лінь», в основі якої — звички та інерція. З нею пов'язані неправильне планування робочого часу, невміння встановлювати пріоритети, визначати головні завдання, стратегічні дії, вчинки. Вірогідність деформації особистості зростає за відсутності стійких вимог до діяльності, зворотного зв'язку, об'єктивного оцінювання здібностей, поведінки. Деформуючий вплив соціального середовища виявляється через постійну увагу оточення, захоплення, захвалювання, відсутність опору оточуючим. Гіпертрофія (диспропорційність) особистості, яка є передумовою її деформації, виникає як реакція на певні соціальні впливи і поступово набуває власної логіки розвитку. За таких умов активність особистості виявляється у створенні нею середовища, яке сприяло б домінуванню негативних якостей у її особистісній структурі. Про деформацію мотиваційної сфери особистості свідчать: замкненість мотиваційної сфери тільки на власних інтересах, невідображеність у ній суспільних потреб; домінування над іншими, завищена самооцінка, що спричинює заниження результатів роботи, формування комплексу власної винятковості. Схильність особистості до регресії, деформації засвідчують такі психологічні чинники: емоційна напруга, яка сприяє розвитку негативних особистісних процесів; висока інтенсивність праці; хронічний дефіцит часу; відсутність необхідної свободи у процесі підготовки та прийняття рішень; стреси, викликані

умовами і результатами праці (занадто високий чи низький рівень відповідальності, придушення ініціативи, невикористання досвіду, кваліфікації, можливостей тощо); виникнення і тривале існування конфліктних ситуацій; неадекватні винагороди за роботу; неадекватна підтримка від керівників; постійні та невиправдані новації, зміни, переміщення.

Явище особистісної деформації близьке до поняття невротизації, яка розглядається як процес набуття людиною стану неврозу. Невроз же розглядається як зворотне психічне порушення, що усвідомлюється людиною, обумовлене дією психотравмуючих чинників і протікає з емоційними і сомато-вегетативними розладами. Причиною неврозів є стресова ситуація. Вона може бути як гострою, так і хронічною (епізодичні або постійні деструктивні прояви певної ситуації). Перш за все необхідно розвести поняття невротизації та неврозу. Для пояснення другого терміну в літературі використовується досить чітке означення Розенбаха: неврози—нервові розлади, які заважають правильному виконанню тих рухів, які необхідні для здійснення певної діяльності, тоді як відповідні м'язи при інших умовах не виявляють відхилень від норми. При розгляді невротизації акцент ставиться на процес набуття одного із 3 видів неврозу: істерії, неврастенії, неврозу нав'язливих станів. Дані порушення відносяться до захворювань нервової системи, тоді як координаторний невроз відноситься до захворювання опорно-рухової системи. Відповідно, акцент зсувається на розгляд питань про вплив трудової діяльності на вищу нервову діяльність людини.

Деформації особистості призводять до її дисгармонійного розвитку. Гармонійний розвиток особистості являє собою збалансований, домірний у певному сенсі розвиток окремих підструктур у загальній психологічній структурі особистості, а саме: підструктур спілкування, спрямованості, характеру, самосвідомості, досвіду, інтелекту, психофізіології. Деякі особистісні дисгармонії виникають як наслідок невідповідності у розвитку окремих підструктур особистості базовій психофізіологічній її підструктурі, що визначає динамічні характеристики усіх психічних процесів. Саме цей тип невідповідності можна позначити як психолого-типологічну неконгруентність. Отже, психолого-типологічна неконгруентність являє собою невідповідність у психодинамічному плані підструктур особистості підструктурі психофізіологічних властивостей, зокрема, темпераменту як її фундаменту. Психічні новоутворення особистості набувають у такому разі інших психодинамічних характеристик, аніж ті, на які розрахована нервова система особистості. Мова йде про енергетичні (мотивація, активність, моторика, емоційність) і часові (темп, ритм, швидкість) характеристики функціонування підструктур особистості, які мають відповідати, але не відповідають тим нормам, на які запрограмована від народження нервова система, і які визначаються темпераментом особистості. Звичайно, в ідеалі особистість має бути в цьому відношенні конгруентною, але в дійсності це буває не завжди. Психолого-типологічна або психодинамічна конгруентність виступає як важлива особистісна передумова вибору профільного навчання, професійного становлення, способу життя особистості. Рівень психолого-типологічної конгруентності певною мірою залежить від адекватності сімейного виховання, відреалізації у навчанні індивідуального підходу, від ступеня розвитку інтелектуальних здібностей та врахування належності учнів до того чи іншого типу темпераменту. Неврахування індивідуально-типологічних властивостей особистості в умовах навчально-виховного процесу може призвести до виникнення неконгруентності, гострих особистісних проблем, певних патогенних тенденцій і психосоматичних хвороб у підлітків. Виявлено, що в розглянутих психолого-педагогічних системах поза увагою дослідників залишилася психолого-типологічна конгруентність. Для уникнення цієї обмеженості гармонізацію розвитку особистості доцільно здійснювати в контексті особистісного підходу за умов впровадження відповідного психолого-педагогічного забезпечення процесу виявлення й корекції особистісних дисгармоній, пов'язаних із психодинамічною неконгруентністю.

Можна стверджувати, що сьогодні предметний світ досяг значного розвитку і є досить складним. Він дедалі більше перебудовує не лише спосіб життя, а й багато душевних і тілесних процесів. До наслідків такої «перебудови» потрібно зарахувати: пришвидшення ритму життя; гігантське збільшення виробництва і споживання психоактивних ліків

(снодійних, седативних, тонізуючих, стимулюючих тощо); збільшення виробництва і споживання психоактивних наркотичних речовин (алкоголю, наркотиків, токсикантів). Пришвидшення ритму життя призвело до значного підвищення стресового навантаження. Найсумніші наслідки цього значне збільшення психічних розладів, суїцидів, психогенних захворювань. Часом інструментальний світ починає дублювати, заміщувати або закривати світ природний. Крім того, інструментальний світ має надзвичайно багато можливостей для побудови ілюзій. Враховуючи це, один з аспектів гармонії особистості є узгодженість розвитку й функціонування основних сфер особистості. З Середніх віків у західній цивілізації домінують цінності розвитку пізнавальної (когнітивної) сфери особистості. Однак, велика кількість знань не робить автоматично людину ні гармонічнішою, ні благополучнішою, ні щасливішою. Такий однобічний розвиток призвів у ХХ ст. до науково-технічної революції без адекватних, розмірених просувань у гуманітарному розвитку. Саме в цьому причина руйнування екології планети й «топтання на місці» в духовній сфері. Це також спричинює брак розвитку емоційно-почуттєвої сфери, невротизацію суспільства і зниження життєвого тону людей у багатьох, зокрема й високорозвинених (технологічно) країнах. На контроль і стримування емоцій затрачають чимало енергії. Розглядаючи гармонію, широко використовують різні поняття: загальнонаукові (рівновага, цілісність, інтегрованість), природничі (адаптація, здоров'я), гуманітарні (благополуччя, соціальна зрілість, особистісна зрілість, душевна рівновага). Здебільшого поняття гармонії розкривають через поняття узгодженості й доцільності. «Узгоджений» — це такий, що досяг єдності, «доцільний» - у якому правильно співвідносяться його частини. Гармонія — вищий рівень інтегрованості особистості порівняно зі стійкістю особистості, а стійкість—вищий рівень інтегрованості особистості порівняно з адаптованістю. Інтегрованість особистості – це її цілісність (відповідно до етимології терміна «інтеграція»). Поняття гармонії та інтегрованості досить тісно пов'язані, але не еквівалентні. Особистість може бути інтегрованою й негармонійною. Але не може бути гармонійною і неінтегрованою. Гармонія особистості – це узгодженість і пропорційність основних аспектів буття особистості: багатовимірному простору особистості, часу й енергії особистості (і потенційної, і реалізованої). Пропорційність кількісних характеристик простору, часу й енергії особистості можна конкретизувати як пропорційність між обсягом простору особистості, швидкістю особистісного часу і рівнем енергії особистості.

Особливе місце серед явищ, що виникають у відносинах, посідає їх дисгармонія. У її основі лежить напруженість міжособистісних відносин. Світ людини побудований на рівновазі сил, що ним рухають, на взаємодії протилежностей. Більшість явищ можуть бути визначені за тими чи іншими характеристиками, котрі мають протилежні полюси. У цій діалектиці відбита не лише будова понятійного апарату, але й найбільш поширений стан людини - єдність ознак гармонії та дисгармонії одночасно, наявність деяких їх сполучень з переважанням у той чи інший бік [3]. За О.І. Мотковим під психологічною гармонією розуміється, по-перше, наявність у людини психічного, особистісного, соціального та духовно психологічного здоров'я [4]. У загальних рисах це: відсутність виражених психічних захворювань (психічне здоров'я); оптимальна внутрішня узгодженість, збалансованість різних спочатку генетично заданих (базових) і мотивацій які з'являються у житті, характерологічних та культурологічних рис різного рівня і змісту один з одним, а також з пізнавальними, психофізіологічними і фізичними можливостями побудови поведінки (особистісне здоров'я); оптимальна зовнішня збалансованість особистості з оточуючими соціальними умовами, мікро- і макросоціальної середовищем (соціально-психологічне здоров'я); оптимальна зовнішня збалансованість особистості з природними середовищами, з світом в цілому (духовно-психологічне здоров'я).

За К. Роджерсом психологічна гармонія виражається в правильній організації та оптимального функціонування і розвитку індивідуума (в межах заданих природою можливостей) [5]. Вона є синонімом наявності у людини здорового, різноманітного та цікавого життя, з елементами "своєї гри", своєї справи і творчості, з високим самоприйняттям та прийняттям в цілому навколишнього соціального та природного світу.

Потреба знаходити, розуміти або пережити сенс свого буття посідає, можливо, центральне місце в духовному просторі особистості. Втрата сенсу життя призводить не лише до значної дисгармонії, а й до депресивних станів, суїцидних намірів.

Тривалий характер негативних соціальних процесів і наростаючі явища економічної кризи привели до розпаду звичних соціальних зв'язків, безлічі дрібних конфліктів всередині людини і при спілкуванні з іншими членами суспільства. Переживання особистого досвіду кожної людини сформували загальну картину суспільних негараздів. Переосмислення життєвих цілей і крах усталених ідеалів і авторитетів сприяло втраті звичного способу життя, втрати багатьма людьми почуття власної гідності. Звідси - тривожна напруженість і розвиток «кризи ідентичності особистості». Така криза визначається ригідністю (негнучкістю) особистісних установок. Людина не в силах змінити намічену раніше програму своїх дій. А умови життя - вже інші, вони об'єктивно вимагають перебудови стереотипів поведінки при мінливих суспільних відносинах і економічній ситуації.

Виділяють три можливих варіанти розладів. Перший виражається в апатії, відчуженості, соціальної відгородженості. Це викликає надмірну тривожність, астенічну (психічну слабкість) або депресивні розлади. Другий варіант супроводжується афективною (дратівливою, вибуховою) нестійкістю, руйнівною, спрямованою назовні агресією, зниженням толерантності до чинників, неприємно впливає на людину. Послаблюється контроль за своєю поведінкою. Третій варіант - розвиток магічного мислення з надцінними ідеями містичного, ірраціонального змісту.

Як розвиваються в часі соціально-стресові розлади? Виникають приблизно такі ж захисні реакції, як при впливі на людину інших психотравмуючих факторів. Спостерігаються три послідовні етапи, зокрема, перший етап - тривалий перебіг реакції тривоги. Ця захисна реакція, яка відразу супроводжує спробу пристосуватися до мікросоціальних умов, що змінилися. Другий етап - відносно пристосування до життя в умовах, що змінилися, етап резистентності. Третій етап - напружений резистентний спокій. Перший етап формує у багатьох людей активне протистояння зміненіи умовами життя, другий (при неможливості адаптуватися до нових умов) викликає перш за все стомлене байдужість, а третій - є базою формування багатьох форм і варіантів невротичних і соматичних розладів. Розуміння цих етапів - важливий фактор при оцінці стану хворого і розробці комплексу лікувальних рекомендацій. Як же можна допомогти людині, не розгойдувати місток над прірвою між передхворобою і хворобою? Найчастіше нескінченні вмовляння і вмовляння близьких не мають ніякої сили. Реальний інструмент, перш за все, психотерапія. Основна її мета - зміна неадекватних емоційних реакцій і форм поведінки. Необхідно, щоб пацієнт усвідомив причинно-наслідковий залежність розлади психіки від його системи відносин до себе і до оточуючих. Від психотерапевта це вимагає розуміння особистості хворого, знання його мотивацій, взаємин із зовнішнім світом. Сьогодні стала популярною групова психотерапія. У лікарів-психотерапевтів є свої відпрацьовані методики по веденню бесіди з групою людей, що зазнають схожі страждання. Психотерапія дозволяє ефективніше відновлювати відносини з собою і світом, перебудувати їх за рахунок впливу на основні складові, що формують особистість, - пізнавальну, емоційну і поведінкову. За допомогою психотерапії пробуджуються резерви психіки людини для активної діяльності навіть в край несприятливих соціальних умовах. Поступово при лікуванні людина знаходить сили протистояти життєвим обставинам, знаходити шляхи обходу «брин» на своєму шляху. Він навчається відрізнити дрібні проблеми від великих, встановлювати пріоритети в їх рішеннях. Відновлюються навички спілкування, терпимість до чужої думки. І другий шлях - застосування антидепресивної і заспокійливої лікарської терапії. Тут найголовніше - дозування, найтонший інструмент в арсеналі лікаря. Необхідні профілактика соматичних захворювань або їх лікування, оскільки при фізичному здоров'ї легше домогтися психічного благополуччя.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, радикальні суспільно-політичні та соціально економічні перетворення, які протікають у нашій державі на початку нового тисячоліття, супроводжуються формуванням нового соціо-

та етнокультурного середовища, у якому відбувається становлення нового типу громадянина та особистості нашого співвітчизника. Забезпечення молодого покоління надійною базою знань, професійних умінь та навичок відповідно до вимог часу, а також до морально-ціннісних настанов зі збереженням у той самий час вікових традицій нашого народу мають сприяти, у першу чергу, психологічна наука та педагогіка, на основі яких і здійснюється реформування в усіх професійних сферах. Постійна соціальна напруженість та конфліктність суспільства, його нетривкі духовні орієнтири, нестабільні матеріально-побутові умови життєдіяльності та праці, постійно зростаюча інтенсифікація інформаційних потоків, вимагають їх вчасного та якісного переопрацювання; інноваційні процеси, повсякденна емоційно насичена комунікативна активність складають сукупність факторів соціогенної невротизації особистості, формування у неї різного виду внутрішніх дисгармоній, що проявляються, зокрема, у феноменах "професійного стресу" та "емоційного вигорання" професіонала.

Узагальнюючи проаналізований матеріал слід зазначити, що особистісна деформація є складним психологічним феноменом, який на даний момент недостатньо вивчений в науці. Утворення особистісних деформацій слід розглядати в тісному взаємозв'язку з такими явищами, як дисгармонізація особистості, професійна деформація, невротизація, порушення структури особистості. Аналіз цієї проблеми слід здійснювати з урахуванням тих умов, що сприяють гармонійному розвитку особистості та перешкоджають появі особистісних деформацій.

Список використаних джерел

1. Андрієнко Є. В. Самоактуалізація студентів педвузів / Є. В. Андрієнко // Психологічний інститут РАТ: матеріали симпозіуму. – М., 2002. – №1. – С. 17-25.
2. Коростилева Л. А., Кравченка О. Н. Шляхи професійної і мистецької самореалізації людини. – СПб., 1997. – 300 с.
3. Костюкова С. В. Професійне самовизначення молоді / С. В. Костюкова // Професійне освіту. – М., 2001. – №2. – С. 67–75.
4. Максименко С. Д. Генеза становлення особистості / С. Д. Максименко. – К.: Генеза, 2007. – 148с.
5. Папуча М. В. Проблеми психології особистісного розвитку / М. В. Папуча – Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2008. – 384 с.
6. Павелків Р. В. Вікова психологія: [навч. посібн.] / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – К.: Академвидав, 2008. – 432с.

References

1. Andriyenko YE.V. Samoaktualizatsiya studentiv pedvuziv / YE.V. Andriyenko // Psykholohichnyy instytut RAT: materialy sympoziumu. – M., 2002. – №1. – S. 17-25.
2. Korostyleva L.A., Kravchenka O.N. Shlyakhy profesinyoi i mystets'koyi samorealizatsiyi lyudyny. – SPb., 1997. – 300 s.
3. Kostyukova S.V. Profesiynne samovyznachennya molodi/ S.V. Kostyukova // Profesiynne osvitu. – M., 2001. – №2. – S. 67–75.
4. Maksymenko S.D. Heneza stanovlennya osobystosti / S.D. Maksymenko – K.: Heneza, 2007. – 148s.
5. Papucha M.V. Problemy psykholohiyi osobystisnoho rozvytku / M.V. Papucha – Nizhyn: PP Lysenko M.M., 2008. – 384 s.
6. Pavelkiv R.V. Vikova psykholohiya: [navch. posibn.] / R.V. Pavelkiv, O.P. Tsyhypalo. – K.: Akademvydav, 2008 - 432s.

O. Sozoniuk. THEORETICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF YOUTH PERSONAL DEFORMATIONS IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC CRISIS.

The article is about theoretical analysis of the problem of youth personal deformations in the conditions of economic crisis. Deformation of personality is defined as changes that violate the

integrity of the individual, reduce its adaptability and professionally effective functioning. The most important consequences of economic crisis on the level of a personality is deformation of self-awareness, the formation of inadequate self-esteem, distortion of the image of personality, contradiction or asociality of value-semantic orientations, immaturity of emotional, volitional and limited motivational spheres. Moreover the formation of personality's deformations should be considered in close connection with these phenomena as disharmonization of a personality, professional deformation, neuroticism and violation of personality structure. The analysis of this problem should be accomplished taking into account the conditions that promote the harmonious development of personality and prevent the emerge of personal deformation. The occurrence of personality deformations is influenced by a number of factors, among which we can distinguish the stability and adequacy of the "I" -concept, social activity, and implementation of those social roles that correspond to the individual characteristics and motives of behavior of the person. The economic situation in the country is also an important factor that causes the deformation of a personality of youth. In particular, socio-economic instability is a major precondition, which negatively affects young people and leads to their disharmonization.

Key words: *personality deformations, disharmonization of personality, socialization of personality, image-I, value-sense orientation, self-realization.*

УДК 159.922.7: 37.015.3

І. С. ХОМІЧ

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

Стаття присвячена аналізу психологічної готовності дошкільника до навчання у школі з погляду змістовного обґрунтування необхідного і достатнього рівня актуального розвитку першокласника. Найважливішим у цьому плані визначається мотиваційний компонент. Соціальні мотиви учіння розглядаються у взаємозв'язку із самою учбовою діяльністю. Схвалення вчителя має значний вплив на визначення потреби дитини в новій соціальній позиції, і, кінець кінцем, саме похвала вчителя мотивує учбову діяльність дитини. Внутрішня позиція утворюється із поєднання пізнавальної потреби і потреби в спілкуванні з дорослими на новому рівні. Саме це дозволяє учневі свідомо створювати і виконувати намір, що лежить в основі механізму довільної поведінки.

Ключові слова: *навчання, мотивація, дошкільник, першокласник, учбова діяльність, вчитель, соціальна позиція, пізнавальні потреби, довільна поведінка.*

Статья посвящена анализу психологической готовности дошкольника к обучению в школе с точки зрения смыслового обоснования необходимого и достаточного уровня актуального развития первоклассника. Как самый главный в этом плане представлен мотивационный компонент. Социальные мотивы обучения рассматриваются во взаимосвязи с учебной деятельностью. Одобрение учителя имеет значительное влияние на формирование потребности ребенка в новой социальной позиции. Поэтому именно одобрение учителя мотивирует учебную деятельность ребенка. Внутренняя позиция состоит из объединения двух потребностей: познавательной и потребности общения со взрослыми на новом уровне. Именно это позволяет ученику сознательно создавать намерение, которое лежит в основе произвольного поведения.

Ключевые слова: *учение, мотивация, дошкольник, первоклассник, учебная деятельность, учитель, социальная позиция, познавательные потребности, произвольное поведение.*

Постановка проблеми. Підсумком розвитку дитини дошкільного віку є її психологічна готовність до навчання у школі. Питання готовності дитини до школи є важливим з точки зору успішності навчання та засвоєння шкільних знань, з точки зору адаптації дитини до школи і з точки зору розвитку особистості дитини.

З М І С Т

Павелків Р. В. Вікові особливості морального розвитку молодшого школяра.....	5
Абсаямова Л. М. Якість життя та харчова поведінка невротично хворих людей.....	12
Артемова О. І., Хупавцева Н. О. Психологічні фактори розвитку креативності особистості майбутнього психолога.....	18
Безлюдна В. І., Корчакова Н. В., Осмак Л. П. Використання дітьми непрямой агресії.....	24
Борейчук І.О., Назаревич В.В., Шарак Д. Функції фотографії як психологічного тригера.....	29
Гріньова О. М. Психологічні особливості становлення етнічної ідентичності особистості пізнього юнацького віку.....	35
Джеджеря О. В. Емоційні переживання як чинник ефективності навчальної діяльності студентів.....	41
Камінська О. В. Психологічні особливості роботи вчителя з обдарованими дітьми.....	48
Клочек Л. В. Цінісне самоставлення вчителя як конструкт емоційно-ціннісної складової соціальної справедливості у педагогічній взаємодії.....	54
Корчакова Н. В. Розвиток просоціальної особистості та рівні її функціонування.....	60
Кочергіна І. А. Спрямованність саморегуляції жінок при психологічному насильстві з боку родини.....	67
Кулакова Л.М., Кулаков Р.С. Психологічні особливості формування моральних цінностей у молодшому шкільному віці в умовах навчальної діяльності.....	76
Лісова Л.І. Характеристика навчальної діяльності молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення у процесі розв'язування арифметичних задач.....	84
Лохвицька Л.В. Особистісно-деонтологічний підхід у моральному вихованні дошкільників: сучасні виміри психологічної науки.....	90
Павелків О.М. Формування у старшокласників інтересу до професій економіки та бізнесу під час вивчення математики.....	97
Петренко О.Б. Проблеми педагогічної психології і педагогіки у творчій спадщині В.М. Бехтерева.....	105
Сивик Г.Є. Особливості психологічної допомоги при моторній афазії.....	111
Сидорович О.І. Модель професійної самосвідомості майбутнього дефектолога.....	117
Ставицька О.Г., Ставицький Д.О. Психологічні особливості ціннісно-сислової сфери сучасних студентів-психологів.....	125
Ставицький О.О., Гіль Т.А. Емпіричне дослідження психологічних особливостей самовизначення підлітків.....	132
Ставицький О.О., Сигін І.М. Емпірико-діагностичний аналіз психологічної готовності студентів до створення сім'ї.....	139
Созонюк О.С. Теоретичний аналіз проблеми особистісних дформацій молоді умовах економічної кризи.....	146
Хомич І. С. Мотиваційний компонент психологічної готовності до навчання у школі.....	153
Відомості про авторів.....	160

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 9

Упорядники:
проф. Павелків Р. В., доц. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:
наукова бібліотека РДГУ

Підписано до друку 30.10.2017 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 13,4. Замовлення № 27042015 Наклад 300

м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362)62-03-97
e-mail:oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 9 / упоряд.:
Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна,
Н. В. Корчакова. – Рівне : РДГУ, 2017. – 164 с.

УДК 159.9+316.6

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017